

DOCUMENTE PRIVIND COMERȚUL CARANSEBEȘULUI ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

*Adrian Magina**

Cuvinte cheie: Caransebeș, comerț, documente, secolul al XVI-lea

Keywords: Caransebeș, trade, documents, 16th century

Caransebeșul, prin poziția sa geografică, a fost o placă turnantă între teritoriile transilvănene și cele balcanice. Situat pe culoarul Timișului, pe una din rutele comerciale relativ importante, orașul a devenit principalul centru administrativ și economic al Banatului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după ce partea de câmpie a provinciei a fost ocupată de otomani.

Cu foarte puține excepții, analizele istorice s-au concentrat asupra elitelor nobiliare din arealul Caransebeșului, asupra aspectelor militare ori administrative legate de oraș. În cele câteva abordări privind aspectele comerciale din Banatul de Caransebeș-Lugoj, întotdeauna a fost evidențiat rolul negustorilor balcanici și problematicile iscate de prezența lor.¹ Deși foarte important, acest aspect indică mai ales situația orașului ca punct de tranzit pentru mărfurile venite din sudul Dunării. Un aspect mai puțin investigat este acela al mărfurilor de proveniență locală, cerute sau propuse spre vânzare pe piața din Principat. Se pare că zona Caransebeșului a excelat în producerea de materii brute, mai ales pentru ateliere de pielărie și cele de țesătorie. Vânzarea unor astfel de mărfuri i-a pus pe cei din arealul Caransebeșului în conflict cu negustorii sași, care se bucurau de privilegii comerciale din partea principilor ardeleni. Astfel, în 23 iunie 1571, principele Ștefan Báthory emitea o poruncă prin care interzicea

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com

¹ Primele studii care au vizat implicarea negustorilor balcanici în viața comercială a principatului Transilvaniei și implicit a Caransebeșului au fost publicate în anii '60 ai secolului XX. Este vorba de contribuțiile lui Dan Mihail, Samuel Goldenberg, "Le commerce balkano-levantin de la Transylvanie au cours de la seconde moitié du XVI siècle et au début du XVII siècle," *Révue des études sud-est européennes* V, nr. 1–2 (1967): 87–117; Dan Mihail, Samuel Goldenberg, "Regimul comercial al negustorilor balcano-levantini în Transilvania în secolele XVI–XVII," *Apulum* VII, nr. 1 (1968): 545–560; Samuel Goldenberg, "Contribution à l'histoire du commerce roumano-balkanique au XVIe siècle," *Revue Roumaine d'Histoire* VIII, nr. 3 (1969): 605–619.

aducerea pieilor netăbăcite ale diverselor animale în Transilvania, în defavoarea sașilor din Sibiu:

Plurimi negotiatores, mercatores et alii, tam ex partibus Hungariae advenientes, quam Transsylvania, crudas et non dum per ipsos politas, emollitas et elaboratas cutes agnellinas, vulpinas, lupinas, mardurinas, pantherinas alias etiam quaslibet ferimas, coemptes et congregatas magnis plaustris et equis oneratis presertim ad partes Caransebesiensem luci causa ex hoc regno educerunt, in maximum damnum et preiudicium ipsorum.²

Porunca se pare că nu a fost respectată cu prea mare strictețe căci, în 9 decembrie 1581, principalele interzicea din nou locuitorilor din anumite zone ale Principatului, inclusiv celor din Caransebeș, să exporte piei netăbăcite pentru a nu încalcă privilegiile sașilor.³ Totuși, importanța resurselor primare oferite de districtele bănățene a determinat interesul pentru achiziționarea mărfurilor locale. În 6 iunie 1578, principalele cereau autorităților din Transilvania și districtul Caransebeș (*in hoc regno Transylvanie et districto Karansebes*) să îl ajute pe Ioan Bárány din Aiud în colectarea de piei de animale.⁴ Trei ani mai târziu, în 26 septembrie 1581, Sigismund Báthory, voievodul Transilvaniei, se adresa din nou autorităților comitatului Severin și orașelor Lugoj și Caransebeș, poruncindu-le să permită blănărilor și pantofarilor sași să cumpere piei din zona lor.⁵ Mențiunarea expresă a spațiului montan al Banatului în colectarea pieilor de animale poate fi o indicație a faptului că era principala zonă de unde respectiva marfă era adusă în Transilvania.

O situație similară o întâlnim în cazul unei alte materii prime: lâna. Și de această dată, principii s-au îngrijit ca să nu fie încălcate privilegiile orașelor săsești. De aceea, în 26 august 1580, Christofor Báthory poruncea ca negustorii ce aduc lână din districtele Caransebeș și Lugoj (*lanas ovinas ex districtu Karansebesensi, Lugasiensi*) să respecte obiceiul ca marfa să fie cântărită la Sibiu.

Lanas, si quas ex districtibus Karansebes et Lwgos ... prius in civitatem Cibiniensis ducendi, ibique librandi et ad mensuram dequantitate examinandi.⁶

Cine s-a implicat în comerțul cu aceste mărfuri locale? Cel mai adesea trebuie sănuiți negustorii locali ori veniți din Transilvania, mai ales din lumea

² SJAN Sibiu, Colecția de documente ale breslelor, Documente de breaslă, nr. 77.

³ SJAN Sibiu, colecția Brukenthal, N 1–5, nr. 79, f. 41–42.

⁴ SJAN Brașov, Documente privilegiale, nr. 547.

⁵ SJAN Sibiu, colecția Brukenthal, N 1–5, nr. 79, f. 40.

⁶ SJAN Sibiu, U IV, nr. 1170.

săsească. În afara celor menționați, dat fiind profitul dobândit, comerțul cu materii prime i-a atras și pe anumiți reprezentanți ai elitei nobiliare locale. Așa se explică că, în 10 martie 1582, judele scăunal din Sibiu consemnează mărturia lui Nicolae Vaida din Caransebeș, prin care certifica faptul că a adus lână la cererea țesătorilor din Cisnădie (Helten), care i-au oferit 4 florini pe centime.⁷ Familia Vaida era una dintre cele mai reprezentative din orașul de pe valea Timișului, dintre membrii ei fiind aleși reprezentanți în magistratul Caransebeșului și în conducerea comitatului Severin. Nicolae Vaida a fost la un moment dat copist în cancelaria mică princiară (1567), fiind menționat ulterior ca *egregius et nobiles de predicta Karansebes* (7 iunie 1577).⁸ Situația nu este atipică, mai ales pentru districtul Caransebeș unde întreaga nobilime era cantonată în mediul urban, implicată în activități ce o apropiau mai degrabă de categoria socială a orașenilor.

Revenind la poziționarea Caransebeșului în comerțul Principatului Transilvaniei cu lumea orientală, rolul orașului este relativ bine cunoscut. În urmă cu aproape 50 de ani, Samuel Goldenberg a publicat un studiu în care a analizat rolul negustorilor greci din Caransebeș în comerțul transilvănean din secolul al XVI-lea.⁹ Deși apărut acum jumătate de veac, a rămas un studiu referință, fiind până în prezent singura abordare cu privire la implicarea orașului de pe valea Timișului în activitățile comerciale din Transilvania modernă timpurie. Analize mai noi asupra comerțului și rutelor comerciale ale principatului transilvan în epoca modernă timpurie, au stabilit destul de clar rolul negustorilor balcanici și implicațiile prezenței lor în zonele controlate politice de principii ardeleni.¹⁰ Caransebeșul nu se afla pe magistrale comerciale ale comerțului transilvano-levantin, dar reprezenta o rută alternativă viabilă pentru

⁷ SJAN Sibiu, U V, nr. 982.

⁸ Asupra familiei Vaida a se vedea Dragoș Lucian Țigău, "Familia nobililor Vaida în secolele XVI-XVII," *Analele Banatului* S.N., Arheologie-Istorie, XVI (2008): 199–220, în special 201.

⁹ Samuel Goldenberg, "Caransebeșul în comerțul sud-est european din secolul al XVI-lea," *Banatica* I (1971): 163–177.

¹⁰ Mária Pakucs-Willcocks, *Sibiu-Hermanstadt. Oriental trade in sixteenth century* (Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2007); "Negoț și negustori în comerțul oriental al Transilvaniei în secolul al XVI-lea. Câteva observații privind negustorii greci," în Cristian Luca, ed., *Negustorimea în Țările Române între societas mercatorum și individualitatea mercantilă în secolele XVI-XVIII* (Galați: Galați University Press, 2009), 13–31; "Transylvania and its international trade, 1525–1575," *Annales Universitatis Apulensis* 16/II (*Transylvania in the thirteenth to sixteenth centuries: aspects of the formation and consolidation of regional identity*, ed. Cosmin Popa Gorjanu) (2012): 173–182; "Economic relations between the Ottoman Empire and Transylvania in the Sixteenth Century: Oriental Trade and Merchants," în Robert Born, Andreas Puth, ed., *Omanischer Orient und Ostmitteleuropa* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014), 207–227; "Credincioșii noștri supuși de națiune greacă: principii Transilvaniei și negustorii greci," *Revista istorică*, tom XXV, nr. 1–2 (2014): 91–100; "Between "Faithful Subjects" and

negustorii din sudul Dunării încă din secolul al XV-lea. Orașul se afla foarte aproape de marele drum tracic ce conecta lumea balcanică de Europa Centrală, apropiere ce făcea legătura ușor și cu teritoriile ardelene. Mai mult, pătrunderea comercianților sud-dunăreni prin Caransebeș, le oferea posibilitatea de a evita dreptul de depozit al orașelor săsești din sudul Principatului.¹¹ Folosirea intensă a rutei comerciale bănățene a determinat reacția sașilor ce s-au plâns de încălcarea drepturilor lor. În consecință, în anul 1557, regina Isabella a acordat Caransebeșului dreptul de loc de depozit (*loco depositionis*)¹², măsură menită să controleze într-o oarecare măsură intrarea mărfurilor balcanice în Transilvania dinspre zona bănățeană.

Disputa între negustorii veniți din arealul balcanic, urmând ruta Caransebeșului și negustorii sași nu s-a încheiat după intervenția reginei din 1557. Samuel Goldenberg a prezentat în detaliu disputele dintre cele două tabere și încercările sașilor transilvăneni de a bloca accesul "grecilor" în târgurile și bâlciurile din Principat.¹³ Totuși, prin intervenția principilor, negustorilor greci li s-a permis în cele din urmă accesul pe piețele din Transilvania. În acest sens trebuieu înțeles documentul din 31 mai 1573, când Supa, Stamat, Toma, Ioan Grecul, Nicolae Karman, Wolfgang și Pana, fiili lui Nicolae Karman, negustori greci din Caransebeș, primesc dreptul să facă negoț în Transilvania la Brașov, Sibiu și Orăștie, cu condiția să respecte regulile de comerț locale.¹⁴ Considerându-se nedreptăți, sașii au mandatat un personaj de origine italiană (probabil raguzan) să realizeze o anchetă în privința negustorilor "greci" din Caransebeș, anchetă care a dezvăluit faptul că majoritatea negustorilor balcanici doar profitau de poziția orașului de pe valea Timișului, fără a locui efectiv acolo. Răspunsul prompt din partea "grecilor" nu s-a lăsat așteptat, un număr de 14 martori din Caransebeș depunând mărturie în favoarea celor vizăți de investigațiile venite dinspre comunitatea săsească.¹⁵ Nu este exclus ca și comercianții "greci" să fi avut un oarecare rol în vânzarea mărfurilor cu specific local din zona Caransebeșului (piei și lână), încălcând astfel de două ori privilegiile săsești, cu toate că astfel de informații nu răzbat deocamdată din documente. Tradiția produselor specifice Caransebeșului, spre exemplu lâna, s-a perpetuat

"Pernicious Nation": Greek Merchants in the Principality of Transylvania in the Seventeenth Century," *Hungarian Historical Review*, no. 1 (2017): 111–137.

¹¹ Pakucs-Willcocks, *Sibiu-Hermanstadt*, 32.

¹² Goldenberg, "Caransebeșul," 169–170; Pakucs-Willcocks, *Sibiu-Hermanstadt*, 119–120.

¹³ Goldenberg, "Caransebeșul," 171–172.

¹⁴ Monica Vlaicu, Radu Constantinescu, Adriana Ghibu, Costin Fenesan, Cristian Halichias, Liliana Popa, ed., *Comerț și mestesuguri în Sibiu și în cele sapte scaune 1224–1579* (Sibiu-Heidelberg: Editura Hora-Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, 2003), 428–433.

¹⁵ Goldenberg, "Caransebeșul," 172–175.

însă până târziu în rândul cel implicați în comerțul cu astfel de bunuri, chiar și după ce orașul a fost ocupat de către otomani (1658). Spre finalul secolului al XVII-lea, George Palamida, un negustor din Pojon (Bratislava), după nume probabil grec sau chiar aromân, aducea spre vânzare mărfuri turcești (*rerum mercimoniialium Turcicarum*) printre care și pături de lână din Caransebeș (*sebessi pokrocz*).¹⁶

În afara unor informații răzlețe, întreaga documentație ce reflectă rolul comercial al Caransebesului, relațiile cu lumea balcanică, statutul negustorilor greci și implicarea lor în negoțul cu Transilvania se păstrează la Serviciul județean Sibiu al Arhivelor Naționale. Deși sunt cunoscute de circa 50 de ani, fiind folosite în mai multe studii, cu precădere în cel dedicat de către Samuel Goldenberg situației orașului bănățean, actele nu au fost editate până în prezent. Din păcate, o parte dintre aceste documente s-au pierdut ori s-au rătăcit între timp, printre acestea numărându-se relația trimisului din Sibiu în legătură cu negustorii "greci" din Caransebeș și ascultarea martorilor în favoarea acelorași comercianți, ambele folosite de către Goldenberg în studiile sale. Actele păstrate până în prezent, în ciuda lipsurilor menționate, reflectă importanța orașului bănățean în comerțului Principatului Transilvaniei. Prin publicarea integrală a documentelor am încercat pe de o parte punerea lor în valoare, iar pe de altă parte am dorit readucerea în prim plan a unui subiect mai puțin abordat în istoriografia bănățeană a ultimelor decenii.

¹⁶ Slovenský národný archív, Bratislava, Hodnoverné miesto Bratislavskej kapituly, Protocolum nr. 47, 628–630. Alături de păturile din Caransebeș, negustorul mai aducea pentru clienții din Pojon numeroase mărfuri orientale: postav, mătase, bumbac de diverse culori, piei, cafea, orez, tutun, săpun turcesc etc.

Documente

1

1572, 19 mai, Caransebes

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 a, original, hârtie, pecetea lipsește.

Nos, Paulus Bokosnicza, iudex supremus ac caeteri cives iurati senatusque civitatis Karansebesiensis, universis et singulis partium notitiam habituris, salutem servicitiaeque nostrae commendationem. Porro recognoscimus per presentes circumspectos Thomam et Ioannem Gereog nostros esse commansores et esse incolas et institutores civitatis Karansebesiensis, contributio-nesque census et taxas in usus publicos regni persolvere et libere habere eisdem mercium et rerum eorundem mercrimonialium vendendi et commutandi intra impedimentum quorumlibet facultatem ubique in regno Transylvanensi, tam in liberis nundinis que etiam in foris publicis, vigore literarum illustrissimi principis et domini, domini Stephani Bathori de Somlyo, vaivode Transilvanensis et Siculorum comitis etc. ipsis generose concesarum. Quare requirimus dominationes vestras et ubique in dominiis oficialibusque vestrarum dominati-ones, eos eorundemque homines et servitores, una cum mercibus rebusque eorum mercrimonialibus, tam eundo que redeundo, libere dimittere et dimitti facere velitis. De quorum iobagionalis eisdem prefatis videlicet neque eos in nundinis liberis, forisque publicis impedere velitis. De quorum iobagionalis eisdem prefatis videlicet Thome et Ioanni Georeog, ex commissione illustris-simi principis, vaivode Transilvanensis etc, domini nostri clementissimi, pro testimonio presentes literas nostras munitas sigillo authentico civitatis huius Karansebesiensis dandas voluimus et dare curavimus. Datum in predicta civi-tate Karansebes 19 die mensis Maii, anno Domini 1572.

Lecta et correcta

2

1572, 8 iulie, Alba Iulia

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030, original, hârtie, pecetea lipsește.

Stephanus Bathory de Somlyo, wayvoda Transilvanensis et Siculorum comes etc., universis et singulis magnificis, egregiis, nobilibus, comitibus, vice comitibus et iudicialium quorumcunque comitatuum, prefectis, provisoribus et officialibus quorumlibet locorum, eorumque vices gerentibus, nec non prudentintibus, circumspectis magistris civium, iudicibus regiis et sedium ac

iuratis civibus quarumque civitatum, signanter vero Cibiniensis, Brassowiensis, Megiensis, Bistriciensis et Segeswariensis et aliarum Saxonicarum oppidorum, villarum ac possessionum cunctis etiam aliis cuiuscunque status et conditionis ac quocunque officio et prefectura ubivis in hoc regno Transylvanie hominibus fungentes et commorantes, presentium noticiam habituris, salutem et favore. Ex gravissimis querelis providorum Nicolai Carmani et Wolfgangi Georeog, inhabitatorum et institutorum civitatis Caransebesiensis, intelligimus quod licet ipsi ab aliquot iam annis, incole dicte civitatis Caransebesiensis forenis, comunitque onera publica huius regni necesitates contributiones usu sensusque persolvendo subirent, ac nos quoque eisdem liberam in hoc regno Transylvanie rerum earundem mercimonialium inducende, distrahendi, vendendi ac commutandi inter illis rebus divenditis vel non divenditis reducendi facultatem, in et ex quibuscunque liberis nundinis et foris hebdomadalibus quarumcunque civitatum ac oppidorum mediante, aliis literis nostris concessissemus. Verum vos nescitur quibus ducti respectibus, non habita rerum status eorundem, post habitoque mandato nostro eosdem Nicolaum Carmani et Wolfgangum Georeog ab importeorum inductioneque et distractione et venditione ac comitione rerum eorundem mercimonialium inhiberetis, in damnum et preuidicium eorundem manifeste. Nolentes autem eosdem cum publica onera in necessitatem publicam predicti huius regni susferant, usibus et emonumentis publici primari, pro eo harum serie commitimus et mandamus vobis firmiter, quatenus vos quoque annotatis Nicolao Carmani et Wolfgango Georeog, institutoribus Caransebesiensis, mercibus eorum si quid ut premissum est, in civitate predicta Charansebesiensis residentium faciunt, in hoc regno predictum importari ac eosdem vendere, distrahere et comitare in quibuscunque nundinis et foris hebdomadalibus permitere et citra impedimentum reducere, neque eosdem inhibere, aut propterea in personis et rebus mercibusque eorum impeditre, turbare et damnificare debeatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi, presentes perlectis exhibenti restitutis. Datum Albe Iulie, die 8 mensis Julii, anno Domini 1572.

Stephanus Bathory de Somlio
Franciscus Forgacz

Pe verso: Paria literarum Nicolai Carmanii et Wolfgangii Georeog, institores.

1572, 7 octombrie, Alba Iulia

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 e, original, hârtie, pecetea lipsește.

Nos, Stephanus Bathori de Somlyo, wayvoda Transilvanus et Siculorum comes etc., memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum singularem intercessionem nobis pro parte circumspectorum Vrana et Iohanne Grecorum institutorum factam, tum vero dignum habentes respectum humillime supplicationis egregiorum et nobilium, iudicis et iuritorum civium civitatis Karansebes, qui eisdem Vrana et Iohanne Gregos ipsis, more ceterorum incolarum et inhabitatorum eiusdem civitatis Karansebes consociatos esse palam testantur. Harum igitur intuitu eiusdem Vrane et Iohanni institutoribus faventer id annuimus et concedendum duximus, ut ipse istar ceterorum mercatorum et institutorum huius regni Transilvanensis et partium Hungarie ditionis videlicet nostre, ubique et in quibusunque civitatibus, oppidis illis et possessionis dictae ditionis nostre earumque liberis nundinis et foris hebdomadalibus quandocunque celebrare solitis libere pacifice ac citra quodlibet impendimentum merces eorum quaslibet inducere, commutare et his quibus possunt suo pretio condigno divendere et alias etiam coemmere merces possint et valeant, caneant tamen ne aliorum questorum et institutorum mercancias quoquomodo suis immisceant prout annuimus, concedimus per presentes. Quo circa vobis universis et singulis magnificis dominis egregiis, nobilibus, comitibus, vicecomitibus et iudicis nobilium quorumcunque comitatum, item capitaneis, castellanis, prefectis, provisoribus, officialibus, tricesimotoribus, teloniatoribus eorumque vice gerentibus, necnon prudentis, circumspectis quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum iudicibus, iuratiq; civibus civitatis etiam aliis quocunque officio et praefectura fungentibus, ubivis in ditione nostra existentibus, presentes visuris, harum serie mandamus atque commitimus firmiter, quatenus exceptis presentibus nemo vestrum in posterum prefatos Vrana et Iohanne, institores, ubique in predicta ditione nostra merces conementes et vendentes in personis, rebus et bonis suis dempta et preinserta conditione impeditat, sed ubique et in quibuscunque locis ditionis nostre liberam ipsis questuram et negociationem exercere modis omnibus permitatis et per vestrorum permiti faciatis. Secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albe Iulie septima die mensis Octombris, anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Stephanus Bathory de Somlyo

1573, 1 mai, Alba Iulia

Originalul se păstra în cadrul SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 d. În prezent lipsește din arhiva respectivă. Copie simplă în MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye.

Stephanus Bathori de Somlyo, wayvoda Transilvanus et Siculorum comes etc., universis et singulis egregiis, nobilibus, comitibus, vicecomitibus et iudicibus nobilium quorumcunque comitatum, item prefectis, provisoribus, castellanis et officialibus ac tricesimotoribus et teloniatoribus, magistris fororum quorumlibet locorum eorumque vices gerentibus, necnon prudentibus, circumspectis iudicibus et iuratis civibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum et signanter oppidi Enyed cunctis etiam aliis linguacii status et conditionis hominibus ubivis in hoc regno Transilvanie comorantibus presentes visuris, salutem et favorem. Gravissimis institorum Grecorum Karansebesiensium intelleximus queremoniis, quod licet ipsi in civitate ipsa Karansebesiensi census et quaslibet contributiones instar aliorum incolarum eiusdem civitatis Karansebesiensis ac ratione etiam rerum ipsorum mercimonalium iustas tricesimas solverunt, nosque eidem ob id super libera questura et commeatione in hoc regno Transilvanie ubivis facienda et exercenda literas nostras concessissemus. Verum contra literas nostras mercatores et institores Saxonici et presertim Cibiniensis in singulis nundinis et foris quorumlibet locorum et nunc signanter in presentibus nundinis Enyediensibus ipsos institores Grecos Karansebesienses a permutatione ac venundatione rerum eorundem mercimonalium inhibuissent et inhiberi fecissent, in preuidicium et damnum ipsorum. Quibus nos literas nostras concessimus equalia onera regni subire et non communibus commodis eosdem uti permettere. Pro eum harum serie committimus et mandamus firmiter vobis, quatenus acceptis presentibus annotatos Grecos institores Karansebesienses apud quos videlicet litere nostre super libera questura facienda habentur ad nullius instantiam a permutatione rerum ipsorum mercimonalium inhibere aut inhiberi facere, sed eisdem liberam rerum ipsorum mercimonalium permutatione et venundatione permittere debeatis et teneamini. Secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albe Iuliae prima die mensis Mai, anno Domini 1573.

Stephano Bathory

1573, 1 mai, Turda

SJAN Sibiu, Documente de breaslă, seria I, nr. 83, original, hârtie, sub text pecete aplicată în ceară roșie.

Stephanus Bathori de Somlyo, waivoda Transsilvanus et Siculorum comes etc., prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus oppidi Enied, salutem et favorem. Noveritis quod nobis feria sexta proxima post festum beati Georgii martiris novissime preteriti, ad quem ut puta terminum universe cause dominorum regnicularum Hungarorum ditioni nostri subiacentium, ex publica constitutione adiudicari soliti per nos generaliter fuerant prorogatem, una cum magistris nostris protonotariis et iuratis assessoribus sedis nostre iudicarie pro faciendo moderativo iudicio causantibus in sede nostra iudicaria sedentibus, egregius Martinus Radwancy pro prudentibus et circumspectis universis mercatoribus et institoribus civitatis Cibibiensis, ut actoribus ab una, ac Lucas Pesthaky pro providis Swpa, Nicola Karmany et filio eius, Wolfgango Georeog, Iani et fratre eius matu minore similiter Iani, Warany, Szthamath et altero Iani nuncupatis ac aliis mercatoribus et institoribus Karansebessiensis veluti in causam attractis partibus ex altera, uterque cum sufficienti procurationis mandato, iuxta continentiarum literarum nostrarum ammonitoriarum et certificatoriarum ac egregiorum nobilium Ioannis Barany de Enied et Martini literati, notarii comitatus Albensis, superinde relatoriarum in figura iudicij nostri comparentes dictus procurator actorum penes clausulam latius, dictis literis nostris ammonitoriis et certificatoriis insertam, ex parte reliquorum in causam attractum aliud facientes iudicium contra duos in causa attractos videlicet utrumque Sthana nuncupatos proposuit eo modo, quod licet ipsi actores in nobis annuentiam haberent, in Greci Thurce, aut alii externe nationis homines extra ditionem nostram commorantes intra terminus civitatem Cibiniensis, Coronensis et oppidi Zazwaros res et mercaturam eorum in hoc regnum Transsilvanie inducere et circum portare, atque mercaturam exercere audinent. Si qui autem illorum eam nostram annuentiam transguidinentur, libere res et mercaturam eorum, ubique et in quibusuis locis mestrari et detineri possent. Verum ipsi in causam attracti post habita huiusmodi annuentia nostra, circa festum Ascensionis Domini proxime preteritum, in nundinis pro eodem festo in dicto oppido Enied, in prefato comitatu Albensi existentis celebratis, mercaturam exercere non destiterunt, ratione cuius rei ipsi actores eosdem in causam attractos in curiam nostri citari fecerent ac ex parte eorum iudicium et iustitiam sibi impendi postularent. Quo auditio prefatus Lucas Pesthaki in personis anottatorum utriusque Sthana in causam attractorum respondite ex adverso, ipsis premisam annuentiam et edictum nostrum minime constituisse,

nec per actores pro ut fieri debebat publicam fuisse, si enim ipsis illud constitisset edicto nostro parere et obtemperare parati fuissent. Quod autem id in se fecissent, res ipsorum per actores apud vos arestatos sibi redderet restitui postularent. Quibus sic hitis postularunt prefatarum partium porcuratores per nos in premissiuri aequitatem fecieque complementum suis (...)¹ elargiri. Verum quia pro ut ex premissis utrarumque partium procuratorem propositionibus, allegationibus et responsis, coram nobis ultiro citroque factis, tum ex eo quod premissa annuentia nostra publicata non fuisset, tum vero aliis certis et rationabilibus de causis ipsis in causam attractis eandem annuentiam seu edictum nostrum, nulla ex parte constitisse manifeste elucebat. Ob hoc nos assumpto superinde prefatorum magistrorum nostrorum protonotariorum et iuratorum sedis nostre iudicarie consilio, prematuro et sana deliberatione indecente decrevimus et commissimus eo modo, ut prescripte universe res et mercature ipsorum in causam attractorum per actores modo antelato apud vos detente et arestate eisdem in causam attractis reddi et restitui debeant, tali tamen conditione interiecta, ut deinceps ipsi in causam attracti siquidem sese ditioni nostri subicere et ibi residere nollent. Res et mercaturam eorum, intra terminos prescriptarum civitatum Cibiniensis et Coronensis ac oppidi Zazwaros inducere et ad ferre abstineant et desisteant. Imo annuentie et edicto nostro parere et obtemperare seseque illi accommodare debeant et teneantur. Quare hortamur vos at autoritate nostra qua publice fungimur, harum serie commitimus et mandamus firmiter ut acceptis presentibus statim vos premissas universas res et mercaturam annotatorum in casam attractorum per actores apud vos detentas et acceptatas eliberare, eisdemque in causam attractis reddere et restituere et extra dare modis omnibus debeat et teneamini. Secus nullo modo feceritis, presentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum Thorde, ultimo die termini prenotati, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Lecta

1. Documentul ilizibil.

6

1573, 3 mai, Alba iulia

SJAN Sibiu, Documente medievale, U V, nr. 219, original, hârtie, sub text pecete aplicată cu hârtie de protecție.

Stephanus Bathory de Somlio, vaivoda Transsilvanus et Siculorum comes etc., egregiis nobilibus Andreea literato Medvesy, Ioanni Barany de Enyed, Martino literato, notarius comitatus Albensis, Laurentius Zekely de Galthw et Gregorius Zabo, castellano Enyediensis, salutem et favorem. Exponitur nobis in personis prudentes et circumspectorum universorum institutorum mercatores

Cibiniensis, qualiter ipsi exponentes providos Swpa, Nicola Karmany et filium eiusdem, Wolfgangum Georegh, Iani, item fratrem eius minorem natu similiter Iani, Varany, Stamat et alterius Iani nuncupatos, Grecos videlicet mercatores et institores Caransebesiensis et Lwgasienensis, nunc in presentibus nundinis ad festum Ascensionis Domini in eadem oppido Enyed coelebrare constitutos, ratione certorum negotiorum coram latius declarantes medio vestri, nostri in presentiam in causam convenire vellet iure admittentes. Pro eo harum serie commitimus et mandamus vobis firmiter, quatenus acceptis presentibus statim simul vel duo verum sub omnibus alias in talibus observare solitis erga prefatos Swpa, Nicola Karmany et filium eiusdem, Wolfgangum Georegh, Iani, item fratrem eius minorem natu similiter Iani, Varany, Stamat et alterum Iani accedentes, ammonentis eosdem dicatisque et remitatis eisdem verbo nostro, ut ipsi ad octavum diem termini prescriptis diei videlicet octavi festi beati Georgii martiris, pro dominis nobilibus partium regni Hungarie a diei huiusmodi ammonitionis vestre ipsi per nos fiendis computandis vestram nobis comparentes debeant et teneantur. Certificando eosdem ibidem et sine ipsi termino in predicto coram nobis compareant, sine non. Nos tamen ad partis comparentes instantiam id faciemus in premissis quod iuris evitando. Et post hec vos, seriem ammonitionis, evocationis et certificationis vestrae ut fuerit expedita, nobis terminum ad prescriptum, fide vestra mediante refferre vel describere modis omnibus debeat et teneamini. Secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albe Iulie tertia die mensis May, anno millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Lecta

7

1573, 28 mai, Turda

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 f, original, hârtie, pecetea lipsește.

Stephanus Bathory de Somlio, waivoda Transsilvanus et Siculorum comes etc., egregiis, prudentis, circumspectis magistro civium, iudici regio ac iuratis, senatoribus civitatis Cibiniensis, nec non toti universitati septem ac duarum sedium Saxonicalium, salutem et favorem. Exponitur nobis in persona circum-spectorum Ioannis Racz, Jacobi Bokor, Sigismundi Lippai, Ioannes Bokor, Petri Raia, Petri Chiura, Ioannis Cercericza, Antoni Chiurina, Nicolai Ponica, Petri Ivuul, Abrahami Georegh, Andrea Georegh et Andreea Supa de Karansebes, qualiter ipsi paribus quarundam literarum compulsoriarum contra ipsos a vobis extractarum et nunc prae manibus vestris habitarum pro iurium suorum tuitione ad presens plurimum indigerent, essentque necesarii. Pro eo harum

serie committimus vobis et mandamus firmiter, quatenus acceptis presentibus si legitimum aliique non obstiterit impedimentum, statim vos paria prescriptarum literarum compulsoriarum iurium prefatorum exponentis uberiorem ad cautelam eisdem extradare debeat et teneamini. Secus ne feceritis, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Thorde, die vigesima octava mensis Mai, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

8

1573, 30 iunie, Caransebeş

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 g, original, hârtie, pecetea lipseşte.

Nos, Paulus Bokosnicza, iudex supremus, ceterique iurati cives ac senatores civitatis Karansebesiensis, universis et singulis praesertim notitiam habituris, salutem et amicitiae nostrae quibus autem interest. Servitorum nostrorum commendationem fatemur et recognoscimus per praesentes, circumspectos Ladislauum Pribeg et Ztamat Graecos, nostros esse commansores ac incolas et institores in ista civitate nostra Caransebessiensis propriam habere domus, contributionesque, census et taxas in suos publicos regni persolventur, omniaque onera nobiscum aequaliter subire liberamque habere mercium et rerum suarum mercionalium ex clementi annuentia illustrissimi ac spectabilis et magnifici domini domini Stephani Bathory de Somlyo, waywodae Transsilvanensis ac Siculorum comitis etc. Domini nostri clementissimi, vigore literarum eiusdem domini principis superinde emanatarum, vendendi atque commutandi ubique in regno Transsilvaniae tam in liberis nundinis, quam etiam in foris publicis citra quodlibet impedimentum facultatem. Quarum dominationes vestras amanter requirimus, quod dum et quando prefatos Ladislaus et Ztamat Graecos, vel servidores sui cum mercibus, rebusque eiusdem ad vestras terras, tenuta, dominia, officiolatus aut vestri in medium venerint, eundem Ladislauum Pribeg et Ztamat et suos servidores, tam in eundo, quam in redeundo libere dimittere et dimitti facere velitis. Neque eos in nundinis liberis, forisque impedianc de quorum iobagionatu eisdem prefatis Ladislai Pribeg et Ztamat Grecos ex commissione prefati illustrissimi domini et domini principis praesentes literas nostras sigillo autentico huius civitatis Caransebessiensis munitas per iurum ipsorum tuitione dominum duximus et concedendum. Datum in prefata civitate Caransebes, die ultima die Junii, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Sub text: Verum exemplum ex archetypo per Mathaeum Heynrichum, notarius Bistriciensis descriptum.

1573, 11 august, Alba Iulia

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1030 c, original, hârtie, pecetea lipsește.

Stephanus Bathori de Somlyo, wayvoda Transylvanus et Siculorum comes, universis et singulis dominis, magnificis, egregiis, nobilibus, comitibus, vice comitibus et iudicibus nobilium quorumcunque comitatum, capitaneis item atque prefectis, provisoribus, castellanis et officialibus arcum ac aliorum quorumlibet locorum, tricesimotoribus, teloniatoribus, pontium, passuum, vadorumque custodibus ac vices eorum degentibus, nec non prudentibus ac circumspectis iudicibus, villicis et iuratis civibus, institutoribusque quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum et signanter Cibiniensis, Brassoviensis, Meggyesiensis et Segesvariensis cunctis etiam aliis quocunque officio et prefectura ubivis in hoc regno Transylvaniae fungentibus et commorantibus, modernis et futuris, praesentes visuris salutem et favorem. Quoniam nos cum ad instantem intercessionem nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum nobis pro parte providorum Ladislai Pribeg et Ztamat, Graecorum institutorum in civitate Karansebesiensis residentium et commorantium, factam tum vero animadvertendo eosdem Ladislaum Pribeg et Ztamat Graecos ex literis iudicis ac iuratorum civium, senatorumque eiusdem dictate civitatis Karansebes commansores ipsorum esse residentiamque in medio eorum habere et communia onera quelibet huius regni publica, una cum ipsis subire census, taxas et quaslibet contributiones aequaliter solvere, prout ex literis dictorum iudicis et iuratorum civium ac senatum praescriptae civitatis Karansebes, nobis per eosdem Ladislaum Pribeg et Ztamat Graecos in specie productis appetet. Id eisdem Ladislao Pribeg et Ztamat Graecis institutoribus benevole annuendum duximus et concedendum, ut ipsi ubivis in hoc regno Transsilvaniae in quibusvis civitatibus, oppidis, villis et possessionibus in quibuslibet nundinis publicis ac foris hebdodalibus liberam mercium, rerumque mercimonalium vendendi, distrahendi et commutandi in hocque regnum inducendi potestatis plenariam habeant facultatem, prout annuimus ut concedimus (rebus quidem ut praefertur stantibus et se habentibus) praesentium per vigorem. Pro eo harum serie commitimus et mandamus vobis firmiter, quatenus vos quoque a modo et in posterum memoratis Ladislao Pribeg et Ztamat Graecis, siquidem ut praemissum est, in prefata civitate Karansebes residentiam habet, onera publica sufferunt et contributiones ac census aequaliter cum incolis prefatae civitatis Karansebes persolverunt, liberam inducendi in hoc regnum praedictum Transsylvaniae rerum merciumque ac eorundem in quibuslibet nundinis publicis et foris hebdodalibus dividendi, distrahendi

et commutandi facultatem concedere, neque eosdem ab inductione, venditione et commutatione rerum mercantiarumque suarum prohibere debeatis, nec ipsos in hoc favorabili annuentia nostro quoquomodo impedire, turbare et damnificare praesumatis. Secus non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datae Alba Iuliae, die undecima mensis Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Stephanus Bathory de Somlyo
manu propria

Franciscus Fogach
cancellarius manu propria

Sub text: Verum exemplum ex archetypo descriptum per Mathaeum Heynrichum, notarius Bistriciensis manu propria

10

1583, 14 martie, Niepolemice

SJAN Sibiu, Documente medievale, U V, nr. 1218, original, hârtie, pecete aplicată sub text cu hârtie de protecție; SJAN Brașov, Primăria orașului Brașov, Documente privilegiale nr. 570, original, hârtie, pecete aplicată sub text cu hârtie de protecție.

Copii: SJAN Brașov, SJAN Brașov, Primăria orașului Brașov, Documente privilegiale nr. 2 și 3 (sec. XVII-XVIII).

Stephanus Dei gratia rex Poloniae, magnus duc Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitia, Kioviae, Volinia, Podlachiae, Livoniaeque etc. dominus, nec non Transsylvaniae princeps, fidelibus nobis sincere dilectis, magnificis prasesidibus regni nostri Transsylvaniae, salutem et gratiam nostram regiam. Conquesti sunt maiestati nostrarae in persona et nominibus universorum fidelium nostrorum Saxonum Transsilvaniensium, legati ipsorum, quod et si publicis comitiorum Trassylvaniensium decretis sancitum sit, ne omnino ullus Graecorum institorum et mercatorum in Transylvania ultra civitatem Karansebes et suburbia Cibiniensis et Coronensis civitatum nostrarum transire, mercesque suas devendire et concedere audeat. Tamen in contrarium istis constitutionis publicae, eosdem Graecos mercatores, nunc in omnes Transsylvaniae partes, civitates, oppida et villas divagari. Fora mercatus et nundinas ubivis locorum frecventare, mercesque suas libere, nullo aerario fisci pesoluto censu, venundare. Aurum quoque et argentum, tam rude quam elaboratum, ex ipsa Transsylvania copiose evehere. Quae res non modo mercatoribus nostris, sed et toti regno nostro damnosa admodum esset. Supplicaveruntque nobis humilime, ut eius modi inusitatis et praejudiciales Graecorum circumforaneas divagationes et negotiations, in posterum non admitteremus, sed pristinis metis eos circumscriberemus. Cum itaque haec res tam orivatam quam

publicam concernat itilitatem, ideo eorum supplicatione clementer exaudita et admissa, sinceritatibus vestris mandandum et committendum duximus, prout serie presentium mandamus et volumus, ut in posterum Graecos institores et mercatores, ultra prefata loca Karansebes et duarum civitatum Coronensis et Cibiniensis suburbia, cum mercibus suis, in regnum nostrum Transsylvaniae intrare, mercesque suas distrahere, nulla ratione permittant, sed prelibatum civitatum Karansebes, Cibiniensis et Coronensis mercatoribus vendere iubeant, ita tamen, ut dictarum civitatum mercatores a Graecibus mercatoribus coemptas merces, convenienti de iusto pretio, subditis nostris rursus vendant. Auri quoque et argenti exportandi licentiam illis interdicant, ne forte Respublicae eius penuria aliquando laborare necesse habeat. Hanc autem voluntatem nostram, in locis praecipius sinceritati vestre publicari et seria animadversione ad effectum deduci curabunt. In transgressores confiscationis mercium, auri et argenti poena constituta et irremissiblem irroganda. Secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra regia Nepolomicensis, decima quarta die mensis Martii, anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo tertio, regni vero nostri septimo.

Stephanus rex m.p.

Martinus de Berzevice
cancellarius m.p.

REFERENCES ON CARANSEBEŞ TRADE IN THE 16TH CENTURY

Abstract

Given its geographic position the town of Caransebeş was a focal point between the Transylvanian territories and the Balkans. Located in the Timiş River corridor, one of the relative important commercial routes, the town began the main administrative and economic center in the Banat after the low part of the province had been occupied by the Ottomans in the second half of the 16th century. A series of documents concerning the role that Caransebeş played in trading with the Balkans, the Greek merchants' statute and their involving in the trade with Transylvania are preserved in the National Archive – Sibiu Office. These references weren't edited so far although they were known from about 50 years and used in a study relative to Caransebeş commercial activity, published in 1971. By integrally publishing these documents we attempted both to turn them to account and re-bring up-to-date a subject less touched in the last decades by the historiography in the Banat.